

# A MAGYAR FOLKLÓR GYŰJTÉSE MOLDVÁBAN

Idestova száznegyven éve annak, hogy 1841-ben, egy szép júliusi napon, a sokoldalú író, szerkesztő és tudományszervező Döbrentei Gábor a borszéki borvíz izogatója közben az ugyancsak ott nyaraló Petrás Ince fiatal moldvai magyar katolikus papot híveinek múltja, élete és művelődése felől kezdte faggatni. Végül egy 38 pontból álló kérdőívet állított össze Petrás számára, amelynek 34. kérdése, Petrás feleletével együtt, így hangzott: „Vannak-e magyar dalaik, lehetne-e ilyent kapni? — Semmi más dalt, az egyetlen, menyasszony elvitelénél használni szoktnál többet létezni közöttük nem hallottam, arról is azt mondják, hogy nem érhető; más mulattató énekeket pedig az isteneseken kívül nem énekelnek, azokat is a szentegyházban.”

Ennél meglepőbb tagadást a moldvai magyar népköltészeti gyűjtés nyitányaként még kitalálni is nehéz volna, hisz ma már köztudomású, hogy ha a folklórt gazdagsága, vagyis egy mindenkori alapvető szempont szerint osztályozzuk, akkor a moldvai magyar folklór az egész magyar folklórt messze megelőzi és fölülmúlja. Petrás mentségére és dicsőségére legyen mondva, kezdeti tévedését páratlan életművel helyesbítette: a korábbi véletlen és szórványos lejegyzések után ő lett a tudatos, rendszeres magyar folklórgyűjtés első klasszikusa. Egy falu — a Bákó megyei Klézse — folklórnak minél sokoldalúbb föltárására irányuló fáradozásával (ma úgy mondanánk: monografikus gyűjtésével) szintén egyedül volt a maga idején. Még a magyar népköltészet nagy kortársi triászához: Erdélyi Jánoshoz, Gyulai Pálhoz és Kriza Jánoshoz viszonyítva is eredetinek bizonyult, mert míg Erdélyi és Gyulai elsősorban a népköltészet teoretikusaként, s mind a három gyűjtőmozgalmak szervezőjeként él emlékezetünkben, addig Petrás egy más, időrendben és fontossági sorrendben egyaránt elsőrendű munkakör: a közvetlen, személyes gyűjtés úttörőjeként tiszteljük. Ő — három kortársával ellentétben — haláláig a nép közt élt; a folklórt nem az élettelen papír közvetítésével,

hanem élő formájában ismerte; nem madártávlatból, hanem emberközelből tanulmányozta.<sup>1</sup>

Méltó és igazságos művelődéstörténetünk számára, hogy Petrás meg a moldvai magyar népköltészet ily szerencsésen egymásra talált; hogy ez a népköltészet, amely évszázadokon át néma búvópatakként folyt el a történelem és a szájhagyományozás mélyén, Petrás jóvoltából egyszerre csak bővizű forrásként az irodalom felszínére tört, hogy hallassa csobogását, megmutassa mélységeit és tisztaságát.

Petrás áttörését századunk harmincas éveiben Veress Sándor és Balla Péter, főként pedig Domokos Pál Péter folytatta, majd az 1950-es években a kolozsvári folkloristák teljesítették ki. Napjainkban ugyanis a moldvai magyar folklórgyűjtésnek, mint a romániai magyar folklórgyűjtés egyik részének tudományos központja a Babeş-Bolyai Egyetem keretében működő Folklór Osztály. Az Osztály 1949 márciusában alakult, akkor még a bukaresti Folklór Intézet kolozsvári fiókjaként, s feladata, a román folklór kutatásával együtt, az együttélő magyar nemzetiség folklórnak gyűjtése és kutatása, valamint a román-magyar folklórkapcsolatok tanulmányozása. Az Osztály, amely annak idején, mint újonnan alapított intézmény, üres falak közt kezdte meg munkáját, három évtized múltán nemzetközi méretekben is számottevő folklórchívummal: román, magyar és szász folklórannyal rendelkezik.

Egyéb tennivalók közt a moldvai magyar folklórgyűjtéshez nem sokkal az alapítás után, 1950 szeptemberében hozzáfogtunk, és 1958-ig az Osztály hivatásos, valamint önkéntes munkatársai (Demény Dezsőné Szabó Piroska, Elekes Dénes, Faragó József, Gurka László, Jagamas János, Kallós Zoltán, Kusztos Endréné Szabó Piroska, Nagy Jenő, Sebestyén Györgyné Dobó Klára, Szabó Gyula, Szegő Júlia, Szenik Iona és mások) számos gyűjtőutat szerveztek Moldvába. Munkájuk nyomán az Osztály archívuma 32 faluból összesen 4145 hallás utáni lejegyzést, illetőleg magnetofonfelvételt őriz, és

kisebb-nagyobb arányban a népköltészet meg a népzene úgyszólván valamennyi fontosabb műfaját fölülmúlja.<sup>2</sup>

Ez az anyag a maga mennyiségével a Petrás Ince óta folyó moldvai magyar folklórgyűjtés összes eddigi eredményeit<sup>3</sup> több mint tízszeresen fölülmúlja. Jelentőségét azonban korántsem csak mennyisége határozza meg, hanem elsősorban az a minősége, amelyet mind a magyar, mind az összehasonlító folklórkutatás számára képvisel. Ezt a minőséget három irányból próbálom megközelíteni:

a) A moldvai magyar folklór az egész magyar folklórban a *legarchaikusabb*, hisz alkotói és őrizői Erdélyből áttelepülve, a magyar folklór terület legkeletibb peremvidékén laktak, és vagy románokkal együtt éltek, vagy román környezetükben több-kevésbé nyelvszigeteket alkottak. E folklórban olyan patinás műfajok (siratóénekek, régi stílusú népdalok, balladák stb.) virágzanak, amelyek másutt már elenyésztek vagy elenyészőben vannak — illetőleg a folklórműfajoknak olyan régi történeti rétegei, csoportjai öröklődtek napjainkra, amelyeket a fejlődés másutt meghaladott. Például sok úgynevezett régi vagy klasszikus ballada, amely valaha az egész magyar népköltészetben honos volt, napjainkra vagy kizárólag, vagy túlnyomórészt a moldvai magyar folklórba húzódtott vissza. b) Szoros összefüggésben archaikus jellegével, a moldvai magyar folklór az egész magyar folklórban a *legélőbb* és a *leggazdagabb*. Ebből következően Moldvában számos olyan folklórfolyamat vagy jelenség (melizmákkal ékesített dallamok csoportos éneklése, balladarögtönzés, halottsirató, prózai és verses átdolgozás egyik nyelvről a másikra, régi alkotások aktualizálódása stb.) figyelhető meg virágjában, amely a folklórfelélés általános elmélete számára is tanulságokat kínál. c) Végül harmadszor, de nem utolsósorban, a moldvai magyar folklór az *interetnikus kapcsolatok* egyik csomópontja: bőségesen veszi át, olvasztja magába és hasonítja magához a

délkelet-európai, elsősorban a román folklórhatásokat.

A kolozsvári folkloristák gyűjteményeikben és tanulmányaikban igyekeztek mindezeket az értékeket feltárni és érvényesíteni.

A forráskiadványok sora a *Moldvai csángó népdalok és népballadák* (1954) című gyűjteménnyel indult meg, Faragó József — Jagamas János szerkesztésében. Tartalma 54 ballada és 146 dal, egy részük dallammal, bevezető tanulmányában a moldvai magyar népköltészet és népzene főbb sajátosságainak vázlatával. Szegő Júlia — Sebestyén Dobó Klára *Kötöttem bokráját* (1958) című kötetében, más romániai magyar néprajzi tájak anyagával együtt, 35 ballada és dal jelent meg, mind dallammal. A balladák közlését Faragó *Jávorfalmuzsika* (1965) című erdélyi és moldvai összesítő válogatása követte, a többi közt 16 kiadatlan moldvai magyar szöveggel. Kallós Zoltán *Balladák könyve* (1970) című nagy gyűjteménye, Szabó T. Attila gondozásában, az erdélyi anyag mellett egyszerre újabb 127 moldvai magyar balladát tett közkincsé, jórészt dallammal. Ugyancsak Kallós adta ki egyetlen énekes, a klézsei Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa 163 darabot (3786 verssort) felölelő teljes ballada- és népdalreperatóárját (*Új guszalyam mellett*, 1973), szintén jórészt dallammal és egy hanglemezzel. Végül a Jagamas—Faragó szerkesztette *Romániai magyar népdalok* (1974) című gyűjtemény további 41 balladát és dalt tett hozzáférhetővé, valamennyit dallamával.

Ezt a hat kötetet, amelyben összesen 600 ballada- és népdalszöveg látott nyomdafestéket, nagyobbrészt dallammal és egy hanglemezzel, a szaktanulmányok sora kísérte. Jagamas 1955-ben, népzenei kutatásainak tanulságaként, egy moldvai magyar zenedialektus körvonalait vizsgálta, megállapításai azonban nemcsak a zenére, hanem a folklór egészére is bizvást érvényesek: „Moldva önálló dialektusnak számít. A legrégebbi hagyományok megőrzése, a más vidékről nem ismert dallamok nagy száma, az új stílus dallamainak jelentéktelenebb számbeli mennyisége, az ornamentika feltűnő gazdagsága és az idegen hatások, főleg a román hatás, amely dallamátvételek, szövegátvételek, román refrén és egyes zenei elemek átvételében nyilvánul meg: mindez a legjobban elkülöníti más vidékek zenei jellegzetességeitől.”<sup>4</sup> Faragó 1958-ban első ízben adott hírt a jelenkori magyar folklórban a balladarögtönzésről, amelynek azóta egész kis szakirodalma támadt.<sup>5</sup> Másik monografikus tanulmányát A

*mennybe vitt leány* balladatípusának szentelte.<sup>6</sup> Nemcsak folklorisztikai, hanem irodalomtörténeti jelentőséget is nyert az a trunki „Lúdas Matyi” típusú népmese, amelynek ismeretében föltehető, hogy Fazekas Mihály *Lúdas Matyi* (1804) című kis eposzának, a magyar irodalom e halhatatlan remekművének ötletét épp Moldvából hozta magával, hol a törökök elleni osztrák-orosz hadjárat során 1788-89-ben hónapokig időzött.<sup>7</sup>

Faragó mutatta be 1956-ban az Utunk hasábjain az olvasóközönségnek Lakatos Demeter szabófalvi népköltőt<sup>8</sup>, aki attól fogva haláláig egyre gyakrabban jelentkezett verseivel a hazai magyar sajtóban.

A népszokások, illetőleg a szokásköltészet köréből Kallós az újévi hejgetésről adott hírt,<sup>9</sup> a jogszokások köréből pedig Imreh István nemrég közölte Szeszka Erdős Péter szabófalvi gyűjtését.<sup>10</sup>

A kolozsvári folkloristák összes említett munkái, amennyire tárgykörük kívánta és engedte, a román-magyar folklórkapcsolatokkal is bőven foglalkoznak, e kapcsolatok egyes vonatkozásait azonban további önálló tanulmányokban is feltárták és megvizsgálták. A verses költészet körében, a román refrének<sup>11</sup> és balladamotívumok<sup>12</sup> mellett, három moldvai magyar népballada: a *Miorița* (*A báránycsa*), *A halott testvér*, valamint *Györgyike és Ilona* román eredete tisztázódott.<sup>13</sup> A prózai népköltészet kapcsolatainak köréből szintén több eredményre hivatkozhatunk: Ștefan cel Mare, a XV. századi legendás moldvai román fejedelem emléke a mai moldvai magyar szóhasználatban,<sup>14</sup> valamint a XIX. századi román irodalom két moldvai klasszikusának, a költő Mihai Eminescu és a prózaíró Ion Creangă egyes meséinek folklorizálódása, behatolása a moldvai magyar népköltészetbe.<sup>15</sup>

A gyűjteményeket és a tanulmányokat lapozva, a moldvai magyar folklórnak a múltból hangzó üzenete megrendítő és fölemelő hatással van a mai emberre, tudományos anyagként pedig határtalan távlatokat kínál a kutatás számára. Épp ezért akár a romániai magyar folklorisztika általános és alapvető feladatait, akár a román-magyar interetnikus kapcsolatokat állítjuk előtérbe, figyelmünknek fokozottan a moldvai magyar folklór felé kell irányulnia. Magam is, e folklór érzelmi és tudományos bővületében, 1952 —1958 között tizenegyszer jártam Moldvában, többi közt olyan gyűjtőúton is, amely harminc napig tartott; ezen ki-

vül három ízben dolgoztam egy-egy Kolozsvárra hívtam kitűnő mesemondóval. Gyűjtéseimet azóta is megszakítás nélkül közlöm, túlnyomó többségük azonban még mindig feldolgozásra és kiadásra vár.

Több mint negyed százados moldvai magyar folklórkutatással a háttér mögött azonban nemcsak a magam egyéni feladatait, hanem az általánosakat is tisztábban látom. Kezdem azzal, hogy a Folklór Osztály archívumában felhalmazott moldvai magyar gyűjtéseknek eddig csak egytizede látott nyomdafestéket, s mind a kiadás, mind az értelmezés túlon túl egyoldalúan a népdalokra és balladákra, valamint ezeknek a dallamaira összpontosult. Ilyenformán az archívumban még hatalmas értékek várnak kiaknázásra, de ha a kiaknázás netalán késnek is, az archívum acélszekrényei emberi számítás szerint biztonságosan megőrzik kincseiket a közelebbi-távolabbi jövő számára.

Annál sürgetőbb volna viszont a gyűjtések folytatása és kiterjesztése. A Folklór Osztály, hivatásának és terveinek megfelelően, a moldvai magyar után rendre a többi romániai magyar néprajzi tájak folklóráját kutatta és kutatja, 1958-ban befejezett moldvai gyűjtéseit azonban nem követték újabb folklorista nemzedékek kirajzásai. Pedig jó húsz év alatt a folklórkutatás módszere és szemlélete sokat fejlődött, korszakosan tovább fejlődött és változott azonban maga a folklór is, amely lényegesen más, mint egy emberöltővel ezelőtt volt. A különbségek fölmérése, a moldvai magyar folklór jelenkori fejlődéstörvényeinek megállapítása annál kevésbé halasztható feladat, mert a moldvai magyarok, akárcsak Moldva egész lakossága, mélyről indultak el a szocializmus útján, a gazdasági-társadalmi és kulturális fölemelkedés magaslatai felé — márpedig minél meredekebb az az út, amelyen egy népesség a múltból a jövő felé halad, annál könnyebben és gyorsabban elhullatja vagy eldobálja régi, hagyományos anyagi és szellemi javait. Egyszerűbben szólva: a moldvai magyarok élete és költészete az utóbbi évtizedekben többet változott, mint a múltban egy-két évszázad alatt. Minél alaposabban feltárjuk e folyamatokat mi magunk, s minél kevesebbet adósságot hagyunk az utókorra, annál hamarabb és hatékonyabban hozzájárulnak a moldvai magyar folklórkutatás tanulságai az egész hazai, s ezen át az egyetemes művelődés kincstárának gyarapításához.

FARAGÓ JÓZSEF

## Jegyzetek

- 1 Bővebben Faragó József: *Petrás Ince úttörései*. In: *Balladák földjén*. Válogatott tanulmányok, cikkek. Bukarest 1977. 9—28.
- 2 Részletesen uő: *A mai moldvai csángó-magyar folklórgyűjtés*. Igaz Szó XX (1972). 1. sz. 109—114.
- 3 A nyelvjáráskutatás keretében a népköltészeti gyűjtéseket is nyomon követi Szabó T. Attila: *A moldvai csángó nyelvjáráskutatás története*. Magyar Nyelvjárások, V. Bp. 1959. 3—41. A múltban megjelent moldvai magyar népköltési szövegek két könyvszeti jegyzéke Benkő Loránd — Lőrincze Lajos: *Magyar nyelvjárási bibliográfiája 1817—1949*. Bp. 1951. 216—218 és Kovács Ágnes: *Népmesegyűjtés*. (Útmutató füzetek a néprajzi adatgyűjtéshez, III) Bp. 1956. 39. Veress Sándor, Balla Péter, valamint saját gyűjtéseiről faluk és énekek szerinti pontos kimutatásokat közölt Domokos Pál Péter, in: Domokos Pál Péter — Rajeczky Benjamin: *Csángó népzene*, I. Bp. 1956. 133—137.
- 4 Jagamas János: *Adatok a romániai magyar népzenei dialektusok kérdéséhez*. In: *Zenitudományi írások*. Szerkesztette Szabó Csaba. Bukarest 1977. 36.
- 5 Faragó József: *Farkas István balladája*. In: *Balladák földjén*, 286—327. Vö. még Kallós Zoltán *adalékait*: *Világszép Erzsébetje*. Egy mese verses és prózai változata. Népr. Közl. IV (1959). 1—2 sz. 115—124. és *Mesék verses és prózai változatai*. Uo. V (1960). 1. sz. 165—178.
- 6 Faragó József: *A mennybe vitt leány balladáijához*. In: *Balladák földjén*, 136—176.
- 7 Uő: *Egy moldvai csángó Lúdas Matyi mese*. Nyírk. IV (1960). 255—268.
- 8 Uő: *Egy szabófalvi csángó költő*. Utunk XX (1956). 48. sz. 4.
- 9 Kallós Zoltán: *Hejgetés Moldvában*. Népr. Közl. III (1958). 1—2. sz. 40—45 és *Hejgetés Moldvában*. Művelődés XXI (1968). 12. sz. 42—43.
- 10 Imreh István — Szeszka Erdős Péter: *A szabófalvi jogszokásokról*. In: *Népismereti Dolgozatok 1978*. Szerkesztette Kós Károly — Faragó József. Bukarest 1978. 195—207.
- 11 Almási István: *Román refrének a moldvai csángók népdalaiban*. Nyírk. X. (1966). 119—124.
- 12 Mitruly Miklós: *Adalékok a román-magyar népköltészeti kapcsolatok kérdéséhez*. Motivum- és balladaátvétel a román folklórból. Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Series Philologia VII (1962), fasc. 2, 67—81. és *Contribution à la question de l'origine du type de ballade de la belle-mère cruelle*. Acta Ethnographica XVI (1965). 191—195.
- 13 Faragó József: *A Miorița a magyar folklórból; A halott testvér balladája; Györgyike és Ilona balladája*. In: *Balladák földjén*, 442—451. és 487—533. Mitruly Miklós: *Adrian Fochi: Miorița*. Nyírk. IX (1965). 200—204.
- 14 Faragó József: *Ștefan cel Mare a moldvai csángó néphagyományokban*. Utunk XII (1957). 26. sz. 5.
- 15 Uő: *Eminescu Bolond Kalinjának szabófalvi magyar változata*. Igaz Szó XII (1964). 5. sz. 836—841. *Creangă egyik meséje a moldvai csángó népköltészetben*. Nyírk. IV (1960). 83—103. és *Creangă-mesék a magyar népköltészetben*. Utunk XIX (1964). 52. sz. 8.